

rens en plural, i trobant que en llatí *ricinus* valia per les dues coses, va atribuir també (a tort, més aviat que amb raó) el doble significat al mot català

Després van recollir el nom de la bestiola el Belvitges: «*rèneg*, V. *paparra*», i el Lab, *rénach*, però amb una equivalència inexacta «tavà» (i una de ben falsa «reinetà» 'mena de granota', només a base de la semblança del nom). El fet és que avui és un nom ben conegut: el vaig sentir com a *rénach* en el poble de Montseny, on a propòsit d'una masia que en diuen *Cal Rèneg* (és clar, usat com a malnom d'algú), m'explicaren: «és una llagasta que es posa a l'orella dels gossos» (1935)

A Mallorca el recullen els *DFgra* i *DAmen* com a «insecto rezno»; el *DAg* només dins l'article *paparra*,¹⁵ explicant que aquesta es posa «a la pell dels animals, i xucla la sang fins a esdevenir gros com un gra de rosari, i llavors són nomenats *rens*, en singular *re*», cosa que hem d'entendre com aplicada tàcticament a Mallorca.

Havent donat el *REW* la forma *ren* com a mallorquina, rectificà Moll (*AORBB* III, 58): «no és *ren* sinó *re*, pron *rè*, a Mall. i Menorca». En efecte, a Menorca porta Camps Merc.: «tots ets meus companys / eren *rens* i paparras» (*Folkl Men* I, 162); i recull l'endevinalla tradicional «animal de mala casta, / que bé menja i no paèix; / encerta s'animal qu'és, / que neix femella i mor mascle» (p. 255; clau: «*paparra* i *rè*», p. 269) o sigui que allí reserven *paparra* (femení) per a la bestiola flaca que no ha xuclat sang, i en haver-ne xuclat li diuen *rè* (masculí): els mots «no paèix», i «mor», han de ser perquè contenen que, de tan inflat, rebenta i es mor.

El ll. *RICINUS* és conegut principalment com a nom de l'insecte, i en aquest sentit es troba sobretot en autors de temes rurals, des dels orígens literaris, en Cató, Varró i Columella; però no solament era de l'ús d'aquests sinó conegut en ll. col·loquial del poble de Roma, com sigui que Petroni el posa com a qualificatiu insultant, en boca dels seus lliberts i gent de mal viure, amb un valor com 'mala cuca', 'grossa mengilla', 'gran paràsit', en la *Cena Trimalchionis* (57.7, Schmeck tradueix «grosses Ungeziefer»). Ha deixat descendència en la major part de les llengües romàniques: des del cast. *REZNO* [Nebr.], andal. *resno* (AlcVenceslada), ast. *rédinu*, *rendu* (amb la coneguda pron. ð de la z sonora lleonesa), fr. **roisne* (avui generalment escrit *rouane*), i formes com *rézine* i *réizen* a Sardenya i Sobreselva; en fi alb. *rikën* (amb l'oclusiva conservada des del llatí vulgar). Cf. *REW*, 7300; *FEW* x, 395, *DCEC/DECH* iv, 903a. En llengua d'oc es troba avui *rese*, que el *TdF* dona com principalment llenguadocià, amb variants *reisse*, *rede*, en el Roergue.

És clar que no hi ha dificultat a explicar *re*, plural *rens*, com a resultat del ll. *RICINUS* passant per *rèens* plural, *ree* singular, amb caiguda de la ð resultant de c^l entre vocals, com és normal en català: és veritat que darrere l'accent, en català el tractament més general és que la ð resti com a -z- (s sonora); però no sempre (cat. ant. -ea -ITIA), i particularment en la posició en

esdrúixol, sobretot si hi ha una s sonora en el mot, hi ha normalment caiguda, com en *blè(e)n* (*BLE*, n. 1), *DURANS* < *DURACINUS*, *murè(e)ns* = cast. *mureznos* *MURICINUS*: cf. *LleuresC*, 210, 254; *DECH* (iv, 193b 27ss., s. v. MURO).

Aquesta forma *re*, plural *rens*, no degué ser solament balear puix que la trobem en el diccionari Torra; i tenim notícia, gràcies a *AlcM*, que es diu *rem*, plural *rems*, en una zona des del B. Penedès fins al Priorat (Vendrell, Reus, Rojals, Falset). Que hi hagi -ms en lloc de -ns no és anomalia de consideració: ultracorrecció de *temps* > *tens*, recordem el vulgar *dillums* per *dilluns*, val *llunt* per *lluny* etc.; de més a més, *llémens/llémenes* surt de *llénens* (LENDINES) per dissimilació, i com que tant les llémenes com els *rens* són mengilla, en produir-se el canvi de *llénens* en *llémenes* ajudaria a mudar *rens* en *rems*.

Però en *rèneg* sí que hi ha dificultat considerable a explicar -ec. Una sortida simple era suposar una metàtesi *RICINUS* > **RINICUS*: ja ho va fer Spitzer (p. 115) i jo ho vaig repetir en l'article sobre el cast. *rezno*. En aquesta combinació, però, hi ha la grossa dificultat que la metàtesi hauria de ser anterior a la palatalització de la c^l en llatí: consumada, doncs, almenys en el S. I O II d C. En el cas de *súcidus* hi hagué certament una metàtesi comparable: en *SÚDICU* > cat. *sutze*, it. *súdicio*, però tant aquí, com en el citat lleon. *rendu* *RICINUS*, veiem la c palatalitzada; *ATLACIS* sofreix metàtesi en sentit contrari, i també aquí hi ha c > y. *Azde* > *Aude*

Però una metàtesi amb la c no palatalitzada és una suposició molt forta. Com a paral·lel només podria aduir el cas de *ACETUM* en alemany, donant primer un *átiku* i després al. *essig* 'vinagre', amb *lautverschiebung* -t- > -a-. *zz* i sense palatalitat en la c (Jud, *ASNSL* cxxiv, 401). Però és que en els llatinismes germànics passa així: *CAESAR* > *kaiser*; no és perquè no hi hagués gens de palatalitat en la c quan els alemanys van manllevar *kaiser*, potser bastant avançat el Baix Imperi, sinó perquè bo i sentint ç palatal, essent això un fonema estrany al germànic, la despalatalitzaven: no és, doncs, excepció aplicable a un país romànic. Que tal metàtesi es pogués produir en romànic sense palatalitat costa de creure. I no havent-hi tal cosa en els representants del mot en les altres llengües romàniques, i en català mateix essent cosa reduïda geogràficament (estranya a les Illes i part del Princ.), més que a dubtar un es decanta a negar.

Crec que aquí intervingué una contaminació per etim. pop.; i que pogué ajudar a provocar-la un fet estructural. En el parlar popular *ràvens* es tornava *ràvecs*, *rafes* esdevingué *RAFECs*, potser *créixecs* surt de *CRÉIXENS*; en tot cas, l'etimològic *tàvens* s'ha tornat *TAVECS* (amb el qual ja hem vist que Lab. confonia els *rènegs*); suposo, doncs, que junt amb el nostre *rèens* hi va haver **rèecs*. Ara bé, el verb *renegar*, que tan a la vora sonava d'això hi tenia també afinitat de sentit per més d'un concepte. Observem el que ens aconsella la tradicional cobla popular menorquina als qui cerquem figues de moro, en aquella terra, on abun-